

**Pracownia Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej
Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania
im. S. Leszczyckiego PAN, 1953–2010**

*The Cartography and GIS Laboratory of the Institute of Geography
and Spatial Organization, Polish Academy of Sciences, 1953–2010*

ANDRZEJ GAWRYSZEWSKI

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN,
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55

Zarys treści. W tekście przedstawiono historię Pracowni, jej przekształcenia i wieloletni dorobek kartograficzny. Największe osiągnięcia to opracowanie pierwszego *Narodowego Atlasu Polski* (1973–1978) oraz *Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej* (1993–1997) na zlecenie Głównego Geodety Kraju. Po wprowadzeniu kartografii komputerowej i rozwoju Internetu utworzono mapę numeryczną Polski 1:100 000, tematyczny atlas internetowy oraz opracowano dwa szczegółowe atlasy samochodowo-turystyczne. W miejsce rozwiązanej Pracowni z początkiem 2011 r. utworzono Zespół Systemów Informacji Geograficznej i Kartografii.

Słowa kluczowe: kartografia, GIS, Polska, atlas narodowy, atlas samochodowy, mapa administracyjna.

Prekursorem Pracowni Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN był Zakład Kartografii, w ówczesnym Instytucie Geografii PAN (z dniem 25 listopada 1974 r. nastąpiła zmiana nazwy Instytutu), utworzony w dniu 1 listopada 1953 r. Pierwszym pełniącym obowiązki kierownika był doc. mgr Michał Janiszewski. Następnie, po przeniesieniu się M. Janiszewskiego do Lublina, funkcję tę przejął prof. dr Franciszek Uhorczak. Od 11 grudnia 1959 r. Zakład przeorganizowano w Pracownię Kartografii (od 1978 r. Samodzielna Pracownia Kartografii). Z dniem 1 października 1994 r. Samodzielną Pracownię Kartografii połączono z Pracownią Systemów Informacji Geograficznej (utworzoną 1 stycznia 1990 r. pod kierunkiem dr. Marka Kupiszewskiego, a od 1 lutego 1991 r. kierowaną przez mgr inż. Krystynę Lady-Drużycką), tworząc Pracownię Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej. Kierownikami Zakładu, a następnie Pracowni, byli kolejno: mgr Michał Janiszewski (1.11.1953–28.02.1959), prof. dr Franciszek

Uhorcza (1.03.1959–31.12.1959), dr Lech Ratajski (1.01.1960–31.12.1964), dr Apoloniusz Zarychta (1.01.1965–28.02.1970), dr Michał Najgrakowski (1.03.1970–30.04.1993), dr Wojciech Jankowski (1.05.1993–30.09.1994), prof. dr hab. Andrzej Gawryszewski (1.10.1994–31.12.2009) oraz prof. dr hab. Marek Degórski (2010).

W latach 1953–1962 do Zakładu (po 1959 r. do Pracowni) Kartografii należała Pracownia Mapy Użytkowania Ziemi w Lublinie, działająca w latach 1956–1962 jako Pracownia Kartografii Ekonomicznej. Jej kierownikiem był prof. F. Uhorcza, pod którego redakcją powstawała w Lublinie *Przeglądowa Mapa Użytkowania Ziemi* w skali 1:1 000 000, wydana wraz z komentarzem przez Instytut Geografii PAN w 1969 r.

Od początku istnienia celem zespołu Pracowni Kartografii było opracowanie dwóch atlasów: *Atlasu fizjograficznego Polski* i przede wszystkim narodowego *Atlasu Polski*. Rozpoczęto od opracowania mapy podkładowej w skali 1:300 000, obejmującej nowe terytorium kraju. Miała ona posłużyć do opracowania *Atlasu fizjograficznego Polski*, składającego się z map: hipsometrycznej, geomorfologicznej, hydrograficznej, topoklimatycznej, szaty roślinnej i typów środowiska. Zamierzenie okazało się zbyt ambitne i w 1966 r. postanowiono opracować, wykorzystując kończoną mapę podkładową, *Przeglądową Mapę Geomorfologiczną Polski* i *Przeglądową Mapę Hydrograficzną Polski*, obie w skali 1:500 000. Pierwsza z nich została zredagowana przez zespół Zakładu Geomorfologii i Hydrografii Gór i Wyżyn w Krakowie pod kierunkiem prof. dr. hab. Leszka Starkla i wydana w 1980 r. Drugą zredagował zespół Zakładu Geomorfologii i Hydrografii Nizy w Toruniu pod kierunkiem prof. dr. Rajmunda Galona i wydano ją w tym samym 1980 r. Obie mapy zostały w 1981 r. nagrodzone przez Sekretarza Naukowego PAN. W Pracowni Kartografii natomiast zakończono w 1968 r. prace nad 11-arkusową mapą podkładową w skali 1:300 000, zawierającą rysunek sieci wodnej i rzeźby. Mapa ta jest głównie dziełem Tadeusza Garleja.

Prowadzone w latach 1954–1960 prace nad *Atlasem Polski* miały charakter koncepcyjny. W 1958 r. ustalono szczegółowy plan atlasu według koncepcji prof. dr. Stanisława Leszczyckiego, a w 1961 r. rozpoczęto prace organizacyjne i ustalono jego tytuł: *Narodowy Atlas Polski*. Atlas, opracowany według zaleceń Komisji Atlasów Narodowych i Regionalnych Międzynarodowej Unii Geograficznej, początkowo miał przedstawiać stan na rok 1960. W końcu lat 1960. mapy społeczno-gospodarcze zaktualizowano na rok 1965 oraz wprowadzono poważne zmiany w strukturze atlasu, głównie w działach przedstawiających ludność i osadnictwo, rolnictwo, przemysł, usługi oraz komunikację i łączność. Liczba plansz wzrosła z 62 do 120 z założeniem, że mapy społeczno-gospodarcze będą przedstawiały możliwie aktualny stan, co wymagało znacznego wkładu prac autorskich i redakcyjnych. Przeredagowano również jedną trzecią map z fizycznogeograficznej części atlasu.

Narodowy Atlas Polski (NAP) pod redakcją prof. dr. S. Leszczyckiego został wydany w latach 1973–1978 przez Ossolineum w nakładzie 46 tys. egzemplarzy (cały nakład rozprowadzono w drodze subskrypcji) i zawierał 127 składanych arkuszy formatu 40×65 cm z 634 mapami, w tym 28 arkuszy ze 139 mapami autorstwa lub współautorstwa pracowników Pracowni Kartografii Instytutu. *Atlas* uzyskał nagrodę zespołową Sekretarza Naukowego PAN (1975). W 1979 r. wydano suplement do *Atlasu – Texts and Map Keys in English*, zawierający angielskie tłumaczenie tekstów wstępu i wprowadzenia oraz tytułów i legend wszystkich zamieszczonych w nim map.

Od 1976 r. Pracownia brała udział w opracowaniu *Atlasu zasobów, walorów i zagrożeń środowiska geograficznego Polski* pod redakcją prof. dr. S. Leszczyckiego. Opracowano makietę atlasu, podkłady kartograficzne dla autorów i wskazówki dotyczące wykonania pierworysów autorskich map oraz udzielano konsultacji kartograficznych autorom. *Atlas* ukazał się w 1994 r., po wieloletnich staraniach zastępcy redaktora naczelnego dr Marii Drzał i sekretarza redakcji mgr. Zdzisława Jankowskiego.

W 1976 r. podjęto w Pracowni temat „Syntetyczne opracowania kartograficzne w zastosowaniu do potrzeb planowania przestrzennego” (mgr J. Ostrowski), w ramach którego przeprowadzono analizę opracowań kartograficznych planów regionalnych szczebla wojewódzkiego, makroregionalnego i krajowego, konfrontując je z aktualnymi postulatami teorii kartografii w zakresie konstrukcji systemów znaków do map tematycznych.

Podjęte w 1979 r. przez zespół Pracowni prace autorskie i redakcyjne nad *Mapą Przeglądową Polski* w skali 1:500 000 (na podstawie nowej „cywilnej” mapy topograficznej 1:100 000) zakończyło w 1991 r. wykonanie czystorysów wydawniczych (6 arkuszy). Mapa została wydana w 1992 r. przez Głównego Geodetę Kraju, a zespół autorski w składzie: Andrzej Czerny, Ewa Jankowska, Tadeusz Z. Kliniewski, Michał Najgrakowski (kierownik zespołu), Jerzy Ostrowski, Jan Rutkowski i Wojciech Rzadkowski, otrzymał w 1993 r. nagrodę III stopnia Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa.

Od sierpnia 1979 r. Pracownia przejęła kartograficzne opracowanie *Mapy typów rolnictwa Europy* przez zespół pod kierunkiem prof. dr. Jerzego Kostrowickiego (dr Wojciech Jankowski); opracowano 6 wersji klucza znaków, przygotowano podkład w skali 1:2,5 mln, a pierwszą wersję mapy zaprezentowano na Kongresie MUG w Tokio (1980). Za opracowanie mapy została przyznana nagroda zbiorowa Sekretarza Naukowego PAN (1983). Mapę wydały Wydawnictwa Geologiczne w 1984 r.

W 1981 r. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w ramach problemu węzłowego 06.7 „Rozwój i wykorzystanie badań kosmicznych” (podproblem 4 – Teledetekcja) podjął się koordynacji i realizacji badań związanych z oceną przydatności zdjęć lotniczych i satelitarnych do różnych badań geograficznych i aplikacyjnych. Autorem projektu był dr Jan R. Olędzki

z Wydziału Geografii UW. Ponieważ Wydział Geografii UW nie był zainteresowany realizacją projektu, a w strukturze organizacyjnej Instytutu nie było jednostki zajmującej się teledetekcją, J.R. Olędzki został zatrudniony na 1/2 etatu w Pracowni Kartografii jako koordynator realizacji tego projektu i tym samym nie brał udziału w pracach kartograficznych. Do wykonania kolejnych projektów z zakresu teledetekcji (Centralny Plan Badań Podstawowych 01.20. Teledetekcja) realizowanych przez Instytut do Pracowni przypisano jeszcze dwie osoby z Wydziału Geografii UW: dr inż. Elżbietę Bielecką i dr Małgorzatę Mycke-Dominko (po 1/2 etatu), które również figurują wśród pracowników Pracowni (tab. 1), choć w rzeczywistości nie uczestniczyły w jej pracach. W 1981 r. rozpoczęto prace nad *Atlasem województwa suwalskiego* w skali 1:250 000 (dr W. Jankowski). W 1985 r., z powodu braku zainteresowania ze strony władz województwa, prace zakończono na etapie skompletowania części materiałów redakcyjnych.

W 1979 r., w rok po wydaniu NAP, przystąpiono do wstępnych prac nad nowym atlasem narodowym, przewidując początkowo publikację trzytomową (*Środowisko* – 41 arkuszy, *Ludność* – 57 arkuszy i *Gospodarka* – 67 arkuszy), która ukazywałaby się sukcesywnie w latach 1984–1989. W połowie lat 1980., w narastającym kryzysie ekonomicznym, zastąpiono układ trzytomowy dziewięcioma mniejszymi zeszytami tematycznymi i opracowywano najpierw mapy o problematyce mało zmiennej w czasie. W dniu 5 maja 1986 r. podpisano trójstronną umowę między ówczesnym Głównym Urzędem Geodezji i Kartografii, Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN oraz Państwowym Przedsiębiorstwem Wydawnictw Kartograficznych w sprawie wspólnego wydania *Atlasu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* oraz powołano 24-osobową Radę Naukową *Atlasu*, naczelnego redaktora *Atlasu* (dr Michał Najgrakowski) i jego zastępcę (mgr Jerzy Ostrowski). Pierwsze umowy autorskie zostały podpisane w czerwcu 1987 r. Niestety, zmiany organizacyjne (likwidacja GUGiK) oraz niepewność źródeł finansowania spowodowały w 1988 r. zahamowanie prac, a wkrótce ich zawieszenie. Starania IGiPZ PAN w 1989 r. o zaliczenie *Atlasu* do Centralnego Programu Badań Podstawowych zakończyły się niepowodzeniem.

W 1990 r., po zmianie ustroju politycznego, wznowiono zabiegi w sprawie wydania atlasu narodowego. Departament Geodezji, Kartografii i Gospodarki Gruntami w Ministerstwie Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa (od 1988 r. następcą b. GUGiK), a szczególnie jego nowy dyrektor i późniejszy Główny Geodeta Kraju, dr inż. Remigiusz Piotrkowski, uznał wydanie takiego atlasu za jedno z priorytetowych przedsięwzięć państwowej służby geodezyjnej i kartograficznej. W efekcie wznowiono prace nad *Atlasem*, modyfikując jednak koncepcję redakcyjno-edytorską. Zdecydowano, że publikacja pod nowym tytułem *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej* będzie dziełem jednotomowym składającym się z czterech części tematycznych (I – *Państwo, Terytorium, Organizacja*; II – *Środowisko naturalne*; III – *Spółeczeństwo*; IV – *Gospodarka*), wydawa-

nych sukcesywnie w kilku seriach dystrybucyjnych. Zrezygnowano z samodzielnych opraw poszczególnych części tematycznych na rzecz jednego dużego pudła (53×41×9 cm), w którym nabywca umieści wszystkie wydane arkusze atlasowe formatu 51,6×69,6 cm. Postanowiono wykorzystać część opracowań autorskich wykonanych w latach 1987–1988. Pierwszą umowę na nowe opracowanie autorskie zawarto w lipcu 1991 r. Powołano nowy skład 39-osobowej Rady Naukowej pod przewodnictwem prof. dr. Jerzego Kondrackiego. Zmianie uległa również organizacja prac – Departament przejął wszystkie prawa i obowiązki wydawcy, podejmując później niefortunną decyzję o sprzedaży *Atlasu* tylko przez podlegający Głównemu Geodecie Kraju Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej z jego powiatowymi oddziałami. Nowa organizacja prac została potwierdzona nowym – tym razem dwustronnym – oficjalnym porozumieniem, zawartym 27 lipca 1992 r. między Ministerstwem Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa oraz Instytutem Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN

W latach 1991–1993 została opracowana przez osoby z Pracowni Kartografii część I *Atlasu*, licząca 29 arkuszy oraz prawie cała część II – przez autorów z różnych ośrodków naukowych. Redakcję merytoryczną wykonano w Pracowni Kartografii, a prace czystorysowe i druk wydawca powierzył Polskiemu (do 1992 r. Państwowemu) Przedsiębiorstwu Wydawnictw Kartograficznych im. E. Romera w Warszawie. W czerwcu 1993 r. przystąpiono do opracowania III części *Atlasu*, której redaktorem został doc. dr hab. Andrzej Gawryszewski. Pod koniec pierwszej połowy lat 1990., w trakcie prac nad *Atlasem*, nastąpiła rewolucja technologiczna w polskiej kartografii. Począwszy od jesieni 1994 r. przeszliśmy od tradycyjnego przygotowywania arkuszy do druku, wykonywanego w PPWK, do pełnego opracowywania diapozytywów metodą komputerową. Proces redakcji merytorycznej został połączony z technicznym opracowywaniem czystorysów arkuszy mapowych w rękach jednego redaktora, dysponującego odpowiednim komputerem i oprogramowaniem. Nową technologię wypróbowano na arkuszu 65.1 *Ludność zasiedziata i napływowa*, z części III *Spółczesność*, zredagowanym w postaci numerycznej przez mgr. Janusza Książaka w Zakładzie Geografii Osadnictwa i Ludności Instytutu i przygotowanym komputerowo do naświetlenia diapozytywów przez GRID–Warszawa pod kierunkiem dr. Marka Baranowskiego. Wykonana na początku 1994 r. odbitka próbna uzyskała pochlebny opinię Rady Naukowej *Atlasu* i Wydawcy. Pozytywne doświadczenia wynikające z wprowadzenia kartografii komputerowej skłoniły dyrekcję Instytutu do utworzenia z dniem 1 października Pracowni Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej przez połączenie zespołu Pracowni Kartografii (8 osób) z zespołem Pracowni Systemów Informacji Geograficznej (mgr Wojciech Pomianowski i mgr inż. Krystyna Lady-Drużycka przebywająca na bezpłatnym urlopie do chwili zwolnienia z pracy) oraz przeniesienie dwóch

Tabela 1. Zatrudnieni w Pracowni w latach 1953–2010 w układzie
chronologiczno-alfabetycznym

Staff of the Laboratory of Cartography and GIS in chrono-alphabetical order, 1953–2010

Imię i nazwisko <i>Name</i>	Okres zatrudnienia <i>Period of employment</i>
Franciszek Uhorczak	15.10.1953–28.02.1962
Tadeusz Garlej	1.11.1953–31.12.1978
Michał Janiszewski	1.11.1953–28.02.1959
Wanda Kluge	1.11.1953–31.12.1990
Witold Maculewicz	1.11.1953–30.10.1954
Jolanta Drecka	1.06.1954–30.04.1975
Zdzisław Makuła	1.06.1954–15.03.1956
Maria Kupczyńska	15.03.1956–30.11.1957
Stefania Dębowska	1.06.1957–31.12.1977
Barbara Czaporowska	1.09.1957–24.03.1959
Lech Ratajski	1.01.1960–31.12.1964
Hanna Kowza	1.08.1960–31.10.1972
Apoloniusz Zarychta	1.01.1965–28.02.1970
Wojciech Jankowski	1.12.1965–30.09.1966 1.01.1977–31.12.1997
Jerzy Ostrowski	1.10.1967–31.12.2003
Michał Najgrakowski	1.02.1970–31.12.1998
Wojciech Rządowski	1.11.1972–31.12.2008
Andrzej Czerny	1.06.1973–31.12.2010
Tadeusz Z. Kliniewski	1.07.1973–28.02.2004
Lidia Sitek	1.09.1973–23.03.1990
Stanisława Orzechowska	1.01.1974–28.02.1986
Jan Rutkowski	15.11.1977–31.07.1995
Elżbieta Tokarska	1.08.1979–31.12.1992
Jan R. Olędzki* (1/2 etatu)	1.01.1981–31.12.1990
Ewa Jankowska	1.10.1986–31.08.1996
Elżbieta Bielecka* (1/2 etatu)	5.06.1989–31.12.1990
Małgorzata Mycke-Dominko* (1/2 etatu)	5.07.1989–31.12.1990
Krystyna Lady-Drużycka (urlop bezpłatny od 1.05.1995)	1.02.1991–30.06.1997
Zdzisław Jankowski (1/2 etatu)	1.01.1994–31.12.1996
Andrzej Gawryszewski	1.10.1994–31.12.2009
Janusz Książak	1.10.1994–31.12.2010
Wojciech Pomianowski	1.10.1994–31.12.2010
Anna Leonowicz (od 15.09.2007 w Zurychu)	16.10.1995–31.12.2010
Aleksandra Kurek (Dereęowska)	16.08.2000–31.12.2010
Małgorzata Cała (1/2 etatu)	5.05.2003–31.12.2007

* Formalnie zatrudnieni w Pracowni, ale realizujący prace z teledetekcji.
Formally employed at the Laboratory, but carrying out work on remote sensing.

osób, z wykształcenia kartografów (doc. dr hab. Andrzej Gawryszewski i mgr Janusz Książak), z Zakładu Geografii Osadnictwa i Ludności.

W efekcie ze 158 arkuszy mapowych wydanych w latach 1993–1997 PPWK przygotowała do druku metodą tradycyjną 79 (69 w części I i II *Atlasu*, 8 w części III i 2 w części IV). Pozostałe 79 arkuszy z części III *Spoleczeństwo*, pod redakcją naukową doc. dr. hab. Andrzeja Gawryszewskiego i części IV *Gospodarka* pod redakcją naukową prof. dr. hab. Romana Szczęsnego było redagowane i przygotowywane do druku w nowej technologii, z tego 48 arkuszy w Pracowni Kartografii i 31 w GRID–Warszawa (w tym 1 arkusz z części I *Atlasu*). Z 48 arkuszy wykonanych w Pracowni 35 opracował Janusz Książak, 5 arkuszy Wojciech Rzadkowski, 4 Andrzej Czerny, 2,5 Anna Leonowicz, 1 Wojciech Pomianowski i 0,5 arkusza Jan Rutkowski.

Zakres prac nad *Atlasem Rzeczypospolitej Polskiej* można ocenić przedstawiając jego zawartość w podziale na części: część I *Państwo – Terytorium – Organizacja* liczy 29 arkuszy z 111 mapami opracowanymi przez 14 autorów; część II *Środowisko naturalne* obejmuje 41 arkuszy, na których znajduje się 215 map i 9 wykresów wykonanych przez 72 autorów; część III *Spoleczeństwo* – to opracowane przez 36 autorów 43 arkusze z 363 mapami i 69 wykresami; 45-arkuszowa część IV *Gospodarka* zawiera 223 mapy oraz 113 wykresów i diagramów autorstwa 53 osób. Spośród 175 autorów ponad 60% (108) stanowiły osoby spoza IGiPZ PAN.

Wiosną 1998 r. przygotowano i opublikowano, jako załącznik do *Atlasu*, książkę (317 s.) w formacie 225×320 mm, zawierającą informacje edytorskie, szczegółowy spis treści i skorowidz nazw uwzględniający wydane dotychczas 158 arkuszy, uznając je tym samym za pewną zamkniętą całość. Pod koniec października tegoż roku zorganizowano konferencję, na której dr Michał Najgrakowski, redaktor naczelny *Atlasu*, przedstawił koncepcję i realizację opracowania, a dziesięciu autorów zamówionych referatów zrecenzowało poszczególne części lub działy tematyczne wraz z sugestiami ich aktualizacji i uzupełnień oraz przedstawiło opinie o zastosowanych metodach kartograficznych i rozwiązaniach redakcyjnych.¹

W grudniu 1999 r. *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej* otrzymał Nagrodę I stopnia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w dziedzinie geodezji i kartografii. W skład nagrodzonego zespołu twórców *Atlasu* wchodziło 12 osób, w większości z Instytutu: dr Michał Najgrakowski, prof. dr hab. Andrzej Gawryszewski, mgr Jerzy Ostrowski, dr Wojciech Jankowski, prof. dr hab. Roman Szczęśny, mgr Izabela Krauze-Tomczyk (GUGiK), mgr inż. Joanna Bernatowicz (PPWiK), mgr inż. Teresa Korbel (PPWiK), dr Marek Baranowski (GRID-Warszawa), dr Andrzej Czerny, mgr Wojciech Rzadkowski i mgr Janusz Książak.

¹ *Środowisko, społeczeństwo i gospodarka w Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej*, 1998, GUGiK, IGiPZ PAN, Warszawa, 99 s.

Atlas, według założeń Wydawcy, którym był Główny Geodeta Kraju, miał być dziełem prowadzonym permanentnie i aktualizowanym; przewidywano wydawanie arkuszy dodatkowych, uzupełniających, i arkuszy do wymiany z już istniejącymi. Takim arkuszem dodatkowym, z kontynuowaną numeracją, był opracowany przez Pracownię i wydany pod koniec 1998 r. arkusz 75.5 *Wybory parlamentarne 1997, referendum konstytucyjne 1997*. Wprowadzenie z dniem 1 stycznia 1999 r. nowego podziału administracyjnego kraju na 16 województw i 373 powiatów, w miejsce istniejących od 1975 r. podziału na 49 województw, spowodowało opracowanie arkusza wymiennego 14.2A *Podział administracyjny w 1999 roku*, który ukazał się na początku 1999 r. Redagując ten arkusz Pracownia zaktualizowała zarysy zabudowy miast oraz granice miast i gmin, między innymi na podstawie kwerendy wysłanej do 300 miast i gmin w sprawie ustalenia rzeczywistego przebiegu granic administracyjnych na podkładach map topograficznych. Należy dodać, że w Centralnym Ośrodku Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej był dopiero tworzony dzisiejszy Państwowy Rejestr Granic (PRG) i powierzchni jednostek podziałów terytorialnych. Wraz z arkuszem 14.2A wydano dwa nienumerowane arkusze na przezroczystych foliach z nowymi granicami województw i powiatów w skalach występujących w *Atlasie (Podział administracyjny w 1999 roku; I i II)*. Drugi arkusz dodatkowy powstały w Pracowni – arkusz 75.6 *Wybory prezydenckie 2000, wybory parlamentarne 2001*, wydano w 2002 r. W tym samym czasie ukazał się arkusz wymienny 14.2 B *Podział administracyjny w 2003 roku*, który uwzględniał korekty wprowadzone po reformie podziału administracyjnego z 1999 r., a mianowicie zmiany granic województw, powiatów, utworzenie nowych powiatów i miast, scalenie 11 gmin warszawskich i miasta Wesoła w jednolite miasto stołeczne Warszawa na prawach powiatu, podzielone na 18 dzielnic. Wymienione cztery arkusze były ostatnimi arkuszami *Atlasu Rzeczypospolitej Polskiej* wydanymi w tej edycji dzieła.

Sprawa wydania nowego *Atlasu RP* odżyła po przeprowadzeniu spisu ludności i mieszkań w maju 2002 r. (ukończony *Atlas* opierał się na wynikach spisu z 1988 r.), gdy na zlecenie GUGiK trzyosobowy zespół ze składu Pracowni (Andrzej Gawryszewski, Jerzy Ostrowski, Wojciech Pomianowski) przygotował kilkudziesięciostronicowy projekt 9-tomowego, każdy tom po 200–250 stron, atlasu w formacie 36×27 cm wydawanego w postaci drukowanej i elektronicznej, który został złożony zleceniodawcy w grudniu 2002 r. Na podobne zlecenie zespół opracował projekt atlasu 2-tomowego, każdy po 380–400 stron, który został złożony w lipcu 2003 r. Trzeci kilkudziesięciostronicowy projekt atlasu, jako dzieła jednotomowego w wersji poligraficznej (36×27 cm, 450–500 stron) i elektronicznej, w którym 50% stanowiłyby mapy tematyczne, 20% ilustracje i zdjęcia (w tym lotnicze i satelitarne) i 30% tekst (w trzech szpaltach), został złożony w GUGiK w grudniu 2003 r. Od tego czasu brak jest wyrazów zainteresowania GUGiK sprawą wydania nowego atlasu, co prawdopodobnie jest wyni-

kiem niefortunnej decyzji marketingowej w sprawie formy wydawniczej (duże nieporęczne pudło) i sposobu sprzedaży (tylko przez Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej) podjętej przez Wydawcę w pierwszej połowie lat 1990. oraz brak reklamy *Atlasu* w mediach. W efekcie sprzedano lub rozdano szkołom nieco ponad połowę z 20-tysięcznego nakładu.

W grudniu 1998 r. Pracownia uzyskała z Komitetu Badań Naukowych grant na realizację projektu *Komputerowy Atlas Polski (KAP)* w technologii GIS. Podstawową mapą *KAP* miała być, stworzona od podstaw, *Mapa przeglądowa Polski* w skali (na razie) 1:500 000 oraz mapy tematyczne. Materiałem podstawowym do mapy przeglądowej były własne podkłady w skali 1:375 000 oraz mapy topograficzne w skali 1:200 000 i 1:100 000. Z uwagi na konieczność aktualizacji materiałów nawiązano współpracę z urzędami miast i gmin, o czym była mowa wyżej, oraz wojewódzkimi dyrekcjami dróg publicznych. Skorygowane i zaktualizowane warstwy podkładów digitalizowano korzystając z programu systemu informacji geograficznej AVISO stworzonego przez pracownika Pracowni mgr. Wojciecha Pomianowskiego. Pierwszą wersję *KAP*, z numeryczną mapą przeglądową Polski w skali 1:200 000, zakończono i rozliczono w KBN na początku 2001 r. Kontynuowano prace nad uszczegółowieniem bazy numerycznej mapy przeglądowej Polski, przyjmując je za główne zadanie własne Pracowni.

W 2000 r., kończąc prace nad pierwszą wersją mapy przeglądowej Polski, Instytut zawarł umowę z Reader's Digest Polska na wykonanie 52-arkuszowej mapy samochodowej Polski w skali 1:300 000, wraz z indeksem nazw miejscowości i planami centrów 26 miast. Pracownia wykonała umowę w terminie i atlas, jako część większego opracowania, ukazał się wiosną 2001 r. (*Drogi Europy. Atlas samochodowy*. Reader's Digest, 2001, s. 344). Równocześnie, w 2001 r., Pracownia przygotowała do druku i wydała dzieło własne Instytutu, autorstwa prof. dr hab. Haliny Szulc, pt. *Atlas historyczny wsi w Polsce* (druk WZKart) składające się z 154 kart formatu 35×59 cm z opisami w j. polskim, angielskim i niemieckim.

Należy również odnotować, że w 2000 r. dr Andrzej Czerny, jako członek zespołu, otrzymał Nagrodę II stopnia Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w dziedzinie geodezji i kartografii za *Opracowanie treści i formy nowej edycji cywilnej mapy topograficznej w skali 1:50 000* (zespół w składzie: M. Kacprzak, J. Maj, W. Ostrowski, J. Siwek, J. Balcerzak, A.Z. Kaczyński, A. Dziewulski, A. Czerny).

W 2002 r. Pracownia zrealizowała dwa opracowania kartograficzne. Pierwsze z nich, na podstawie umowy z Reader's Digest Polska z 2001 r., to opracowanie ogólnogeograficznej mapy województw w skali 1:500 000 z indeksem nazw miejscowości, mapy fizycznej Polski w skali 1:2,2 mln i planów centrów 18 miast wojewódzkich (w tym dwa z nich to tylko stolice regionalnych władz samorządowych) wchodzących w skład atlasu pt. *Ilustrowany Atlas Polski* (Reader's Digest, 2002, s. 288). Drugim, na podstawie umowy z Głównym Geodetą Kraju, była

mapa ścienna *Rzeczypospolita Polska – Mapa administracyjna 1:500 000. Stan na dzień 1.01.2003 r.* i osobny załącznik do niej w postaci książki *Skorowidz miejscowości. Adresy urzędów* (Główny Geodeta Kraju, Warszawa 2002, s. 341).

Największym przedsięwzięciem kartograficznym zleconym Pracowni w dieścioleciu 2001–2010 okazała się realizacja umowy zawartej w kwietniu 2002 r. z Reader's Digest Polska na wykonanie: 127-arkuszowej mapy samochodowo-turystycznej Polski w skali 1:200 000 z indeksem nazw miejscowości, map 24 tras turystycznych, planów 93 miast w skali 1:28 000 oraz map 13 aglomeracji. W pracach uczestniczyły 23 osoby, w tym cały 10-osobowy zespół Pracowni oraz osoby spoza, w tym kilkuosobowy zespół z Zakładu Kartografii UW, kierowany przez dr. Wiesława Ostrowskiego.

Podstawowym materiałem źródłowym była własna baza numeryczna mapy Polski oraz wyrisy ze zmniejszonych i zgeneralizowanych map topograficznych 1:50 000. Digitalizacja, obróbka cyfrowa i generowanie indeksu odbyło się w systemie AVISO, czystorysy arkuszy były tworzone w programie graficznym CorelDraw. W efekcie powstał atlas samochodowy *Na drogach Polski. Uniwersalny przewodnik kierowcy i podróżnika* (Reader's Digest, Warszawa 2004, s. 668) oraz wielowarstwowa, ciągła (bez podziału na arkusze) baza danych znana od tego czasu jako Cyfrowa Mapa Polski IGiPZ.

W 2003 r. Pracownia uzyskała grant KBN na inwestycję aparaturową, z którego zakupiła dwie stacje robocze Dell Precision (stanowisko GIS z pełnym pakietem oprogramowania ArcGIS i stanowisko edycji), dodatkowe oprogramowanie ArcView na dwa komputery, drukarkę atramentową formatu A3 oraz skaner kolorowy o szerokości skanowania 914 mm i kolorowy ploter o szerokości zadruku 1040 mm.

W 2005 r. 5-osobowy zespół Pracowni uczestniczył w redakcji map geograficznych *Ilustrowanego Atlasu Świata* wydawanego przez Reader's Digest Polska. Ważnym wydarzeniem tego roku było uzyskanie przez mgr Annę Leonowicz stopnia naukowego doktora na podstawie rozprawy pt. *Kartogram jako forma prezentacji zjawisk geograficznych* (promotor dr hab. Jacek Paślawski), obronionej 13 grudnia 2005 r. na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego. W 2007 r. dr Anna Leonowicz wygrała konkurs na staż naukowy na Politechnice w Zurychu, który rozpoczęła w połowie września, a po jego zakończeniu wkrótce została zatrudniona na tamtejszym uniwersytecie, korzystając w Instytucie z urlopu bezpłatnego; z końcem 2010 r. rozwiązała umowę o pracę z IGiPZ PAN.

W 2006 r. udostępniono na stronie internetowej Instytutu trzy opracowania wykonane na podstawie utworzonego zasobu mapy numerycznej Polski 1:100 000 i własnego oprogramowania (W. Pomianowski) stanowiącego połączenie GIS i serwera dynamicznych stron WWW:

1) *Internetowy Atlas Polski (IAP)*, w którego trzech częściach (*Środowisko, Społeczeństwo, Gospodarka*) zamieszczono kilkaset map tematycznych, głównie

społeczno-gospodarczych według powiatów, opracowanych na podstawie wyników spisu ludności z 2002 r.;

- 2) *Mapę Przeglądową Polski (MPP)* w zmiennej skali od 1:100 000 do 1:2 000 000 i połączony z nią
- 3) Skorowidz nazw miejscowości, obejmujący przeszło 44 tys. nazw, który w 2008 r. uzupełniono dawnymi nazwami niemieckimi 15 tys. miejscowości tzw. ziem odzyskanych.

Odnośniki do *IAP* i *MPP* zostały zamieszczone w najpopularniejszych internetowych serwisach wyszukiwawczych, katalogach tematycznych i kartograficznych (m.in. biblioteki Uniwersytetu w Berkeley). Skromność sił Pracowni uniemożliwiła samodzielne rozszerzenie zakresu *IAP* o mapy poświęcone środowisku i gospodarce, liczyliśmy na większy udział opracowań autorskich pracowników Instytutu. Wielokrotnie udoskonalany Serwer map funkcjonuje nieprzerwanie do chwili obecnej (2011 r.) i jest szansa na to, że mapy internetowe będą istotną częścią działalności Zespołu Systemów Informacji Geograficznej i Kartografii powołanego do życia w miejsce Pracowni.

Dwa ostatnie opracowania kartograficzne sporządzone w Pracowni zostały wykonane dla *Reader's Digest Polska: ścienna Mapa administracyjna Polski 1:750 000* wydana w 2008 r. oraz kilkadziesiąt małoskalowych map państw europejskich zamieszczonych w publikacji pt. *Ilustrowana encyklopedia. Europa od A do Z* wydanej w 2010 r.

Mimo zaabsorbowania pracami kartograficznymi pracownicy brali udział w działalności społeczno-zawodowej. Dr M. Najgrakowski, mgr J. Ostrowski i mgr J. Rutkowski byli wieloletnimi aktywnymi członkami Komisji Kartograficznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Mgr J. Ostrowski jest członkiem: redakcji Polskiego Przeglądu Kartograficznego (od 1968 r., w latach 1985–1995 redaktor naczelny), Komitetu Narodowego ds. Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej (od 1976 r.), Zespołu Historii Kartografii przy Instytucie Historii PAN (od 1976 r.), w latach 1972–1984 był członkiem Komisji Przekazu Kartograficznego, a w latach 1987–2007 członkiem Komisji Atlasów Narodowych i Regionalnych Międzynarodowej Asocjacji Kartograficznej, członkiem zarządu Stowarzyszenia Kartografów Polskich (wiceprzewodniczący 1999–2009) oraz Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski (od 1985 r.). Prof. dr hab. Andrzej Gawryszewski był sekretarzem Zarządu Głównego PTG (1993–1994) i członkiem Rady Nadzorczej „Poznaj Świat S.A.” (1994–2001). Dr A. Czerny jest członkiem Rady Redakcyjnej Polskiego Przeglądu Kartograficznego (od 1996 r.), Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Polski (od 1993 r.), Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych MSWiA i Komisji Ortograficzno-Onomastycznej Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN (2005–2010).

Wieloletni dorobek Pracowni Kartografii w ujęciu statystycznym prezentuje tabela 2. Dominują w nim notatki, sprawozdania, bibliografie, recenzje,

Tabela 2. Pracownia Kartografii IGiPZ PAN w liczbach
The Laboratory of Cartography and GIS in numbers

Wyszczególnienie / Details	Lata / Years					
	1954–1960	1961–1970	1971–1980	1981–1990	1991–2000	2001–2009
Przeciętne roczne zatrudnienie (etaty) <i>Average annual levels of staffing (on an employment contract basis)</i>	5,5	6,5	9	11	9	7
w tym pracownicy naukowcy <i>of which, as scientific employees</i>	1	1	2	3	3	1
Udział w konferencjach: <i>Participation at conferences:</i>						
– krajowych / domestic	–	17	31	43	52	26
– międzynarodowych / international	–	8	19	27	13	7
Wyjazdy zagraniczne pracowników <i>Employees' trips abroad</i>	3	16	23	33	15	6
Liczba publikacji: <i>No. of publications that are:</i>						
– naukowych / scientific	–	30	217	167	691*	437
– popularnonaukowych <i>popular-science-related</i>	–	52	74	189	83	–

* w tym 148 map autorskich w *Atlasie Rzeczypospolitej Polskiej* i 262 mapy w podręcznikach i encyklopediach.
including 148 auctorial maps in the *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej* and 262 maps in textbooks and encyclopaedias.

hasła encyklopedyczne i wspomnienia. Nikłą część stanowią duże wieloarkuszowe atlasy samochodowo-turystyczne, które w zestawieniu są uwzględniane jako jedna publikacja pod szyldem atlasu. Z większych niepodanych wyżej opublikowanych prac należy wymienić interdyscyplinarną rozprawę doktorską Wojciecha Jankowskiego z zakresu geografii i kartografii *Kartowanie użytkowania ziemi. Rozwój i metody* (Prace Geograficzne, IGiPZ PAN, 111, 1975), studium *Mapy hipsometryczne Polski. Przegląd historyczno-bibliograficzny* Jerzego Ostrowskiego (Dokumentacja Geograficzna 1, 1969), rozprawę doktorską Andrzeja Czernego *Struktura i własności mapy jako modelu rzeczywistości* (w języku angielskim, *Geographical Studies. Special Issue*, 7, 1993), wymienioną już wyżej rozprawę doktorską Anny Leonowicz (Prace Geograficzne, IGiPZ PAN, 2006) oraz dwie książki Andrzeja Gawryszewskiego: *Ludność Polski w XX wieku* (Monografie IGiPZ PAN, 5, 2005) i *Ludność Warszawy w XX wieku* (Monografie IGiPZ PAN, 10, 2009).

W ciągu 57 lat w Pracowni Kartografii oraz Pracowni Kartografii i Systemów Informacji Geograficznej było zatrudnionych łącznie 31 osób, nie licząc kilku formalnie przypisanych do Pracowni. Najdłuższy staż pracy osiągnęli: Andrzej

Czerny i Wanda Kluge (po 37 lat), Jerzy Ostrowski i Wojciech Rządowski (po 36 lat) oraz Michał Najgrakowski (28 lat) i Tadeusz Garlej (25 lat). W ostatnich latach (2001–2010) postępował naturalny proces wymiany pracowników: trzy osoby przeszły na emeryturę, a spośród trzech nowych pracowników dwie znalazły zatrudnienie za granicą. W efekcie w końcu 2010 r. w Pracowni pozostały cztery osoby: Andrzej Czerny, Aleksandra Deręgowska, Janusz Księżak i Wojciech Pomianowski, przy tym dwie osiągnęły lub zbliżają się do wieku przedemerytalnego. Jednocześnie nowe technologie w kartografii, umożliwiające „każdemu” sporządzenie mapy bez wiedzy kartograficznej oraz rozpowszechnienie Internetu, spowodowały spadek zainteresowania mapami w wersji poligraficznej, co zaowocowało drastycznym spadkiem zapotrzebowania na takie wyroby.

W tej sytuacji podjęto decyzję o rozwiązaniu Pracowni z końcem grudnia 2010 r., a jej czworo pracowników zostało włączonych do Zakładów Instytutu. Jednocześnie Dyrekcja Instytutu z dniem 1 stycznia 2011 r. utworzyła Zespół Systemów Informacji Geograficznej i Kartografii, liczący 13 osób (w tym dotychczasowych pracowników Pracowni) wchodzących w skład sześciu Zakładów. Kierownikiem zespołu został dr Jacek Wolski.

ANDRZEJ GAWRYSZEWSKI

THE CARTOGRAPHY AND GIS LABORATORY
OF THE INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION,
POLISH ACADEMY OF SCIENCES, 1953-2010

The precursor of the Cartography and GIS Laboratory of the Polish Academy of Sciences' Institute of Geography and Spatial Organization was the *Zakład Kartografii* (Department of Cartography) founded on November 1st 1953. In 1959, this was reorganised into a Cartography Laboratory (post 1978 even an “Independent” Cartography Laboratory). On October 1st 1994, the Independent Laboratory merged with the GIS Lab to create the present Cartography and GIS Laboratory.

From the outset, the role of the team working at the Cartography Laboratory was to devise base maps encompassing the country's new territories at 1:300 000 scale, as well as a National Atlas. Work on the former (11 sheets) was completed in 1968, while the first National Atlas of Poland, as edited by Prof. Stanisław Leszczycki, was compiled at the Lab and published between 1973 and 1978 by *Ossolineum*. It contained 127 foldaway sheets with a total of 634 maps. A work from the Laboratory published in 1992 by the Surveyor-General of Poland was in turn the 6-sheet *Mapa Przeglądowa Polski* (General Map of Poland) at 1:500 000, elaborated on the basis of the civilian topographical map at 1:100 000 scale. In 1979, the Laboratory embarked upon the first work leading towards a new national atlas. However, due to the economic crisis and systemic changes of a socioeconomic nature, the new work entitled the “Atlas of the Republic of Poland” only appeared in a publication from the Surveyor-General of Poland in the years 1993–1997.

From among the 158 (70 x 52 cm) map sheets in the *Atlas*, half were re-edited and processed using computer technology.

The years 1999–2003 saw work done at the Laboratory to establish the digital base for a 1:100 000-scale Review Map of Poland, as based upon a generalisation of the civilian topographic map at the scale 1:50 000. In turn, in the years 2001–2008, three large cartographic works were produced for *Reader's Digest Polska*. These were a 52-sheet road and tourist map of Poland at 1:300 000 scale, a 127-sheet map of the same profile at 1:200 000 and a 1:750 000 administrative wall map of Poland. In 2003, the Surveyor-General commissioned a 1:500 000-scale administrative wall map of Poland.

In 2006, the Institute's website made accessible three elaborations based on the established resource of the 1:100 000-scale digital map of Poland, i.e. (1) the Internet Atlas of Poland, *Internetowy Atlas Polski*, (2) the General Map of Poland (*Mapa Przeglądowa Polski*) of variable scale from 1:100 000 to 1:2 000 000, and – in association with that: (3) the gazetteer of place-names extending to some 44,000 localities, and as augmented in 2008 by old names in German for places in the so-called Recovered Territories (*Ziemie Odzyskane*).

At the end of 2010, the Laboratory went out of existence, its place being taken from the beginning of 2011 by the *Zespół Systemów Informacji Geograficznej i Kartografii* (The GIS and Cartography Workgroup).